

ULOGA KOLEKTIVNOG IDENTITETA U SOCIJALNOM KONTINUUMU TERORISTIČKIH ORGANIZACIJA

Borna Pleše *

UDK: 323.28:316.35

323.28:316.4

Primljeno: 7.XII.2011.

Prihvaćeno: 30.I.2012.

Sažetak

U radu se raspravlja o važnosti kolektivnog identiteta kao neizostavnog čimbenika u socijalnom kontinuumu terorističkih organizacija. Kategorije identiteta iznimno su važne kao osnovni sustav raspoznavanja grupa i pojedinaca u odnosu na svoje društveno okruženje, a svakodnevna društvena dinamika u velikoj je mjeri određena interakcijama različitih kategorija identiteta. Terorističke organizacije primjer su društvenih grupa koje javno nastupaju s vrlo jasnim iskazima kolektivnog identiteta, često se postavljajući kao stjegonoše određenih društvenih grupa (etničkih, vjerskih itd.). Pristup temeljen na propitivanju elemenata kolektivnog identiteta kao jednog od osnovnih obilježja terorističkih organizacija može pružati novi uvid u već postojeće primjere terorizma u svijetu, kao i omogućiti novi okvir za proučavanje terorizma kao društvenog fenomena u budućnosti. Kao teorijski temelj rada koriste se relevantne teorije i postojeća saznanja iz područja sociologije, socijalne psihologije, teorija nacionalizma i drugih.

Ključne riječi: terorizam, kolektivni identitet, socijalni konstruktivizam, socijalna psihologija, socijalna geometrija

PITANJE KOLEKTIVNOG IDENTITETA I PRIMJENA NA TEMATIKU TERORIZMA

Terorizam u suvremenim društvima predstavlja ozbiljnu dilemu čije rješavanje nije samo pitanje akademskog interesa, već neophodan korak u sprječavanju gubitka ljudskih života diljem svijeta. Važnost sociološkog pristupa terorizmu može nam se činiti manje neophodnim od analiza sigurnosnih stručnjaka i srodnih grana vojno-strateške analize, za koje terorizam predstavlja problem koji se prvenstveno mora riješiti u praksi, a ne u teoriji. Takva percepcija potpuno je razumljiva ako razumijemo prijatnju koju terorizam predstavlja, kao i visoku cijenu u ljudskim životima i kvaliteti življenja koju terorizam uzima kao posljedicu svog djelovanja. Upravo je

* Borna Pleše (borna.plese@gmail.com) student je diplomskog studija sociologije i antropologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Rad je proizašao iz istoimenog diplomskog rada koji je autor izradio i obranio u studenom 2011. godine na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

zato pitanje terorističkog nasilja najaktualnije u društvima koja su neposredno pogođena terorističkim djelovanjem, kao i onima koji trenutno strepe od mogućnosti da postanu njegove žrtve, dok su neposredni mehanizmi obrane oni u sustavu vojno-redarstvene djelatnosti, sigurnosti i pravosuđa. Sociološka analiza može u budućnosti igrati tek pomoćnu ulogu u razumijevanju nekih društvenih mehanizama koji igraju ulogu u djelovanju terorističkih organizacija i pojedinaca, ali može zauzeti i mnogo odgovorniji stav i sustavnom analizom tih mehanizama pomoći u boljem razumijevanju, pa čak i razrješavanju konfliktnih situacija prije no što eskaliraju do stupnja nasilja. Odnosno, riječima Donalda Blacka: "Klasificiranjem terorizma kao tek oblikom zločinačke djelatnosti skriva se njegov sociološki identitet, te se sprječava stvaranje znanstvenih objašnjenja." (Black, 2004:17). U ovom se radu stoga predlaže da u analizi terorizma postoji vrijedno mjesto za uporabu društveno-znanstvenih teorijskih okvira i metoda. Posebno mjesto za takvu analizu je u proučavanju kolektivnog identiteta kao neizostavne komponente u terorističkim organizacijama i društvenom prostoru u kojemu djeluju.

Za početak, potrebno je razjasniti osnovne pojmove ovog rada: *terorizam*, *terorističke organizacije* i *kolektivni identitet*. Počnimo od najosnovnijeg, ali i najtežeg za definiranje, *terorizma*. Svima koji su pobliže upoznati s radovima o terorizmu jasno je da ne postoji općeprihvaćena definicija terorizma. Osim što ta činjenica zadaje glavobolje leksikolozima, stručnjake koji se bave terorizmom često prisiljava da osmisle vlastitu definiciju terorizma, ovisno o specifičnom primjeru koji proučavaju (Bilandžić, 2010.). Stoga je definiranje terorizma u mnogim slučajevima situacijski određeno, i dok je relativno manje problematično stvoriti konkretan opis terorizma u kontekstu jednog slučaja ili organizacije, gotovo je nemoguće primijeniti jedinstveni opis na terorizam kao općeniti fenomen (Wilkinson, 2002.).

Drugi pojam tiče se središnje jedinice analize u ovom radu, *terorističkih organizacija*. Određivanje neke organizacije kao "terorističke" nije pitanje općeg konsenzusa, što u popularnom govoru dočarava često recitirana rečenica: „Onaj tko je terorist za jednoga, za drugoga je borac za slobodu.“ Terorističke organizacije ne nazivaju se tako samo zato jer se radi o skupinama čiji članovi žele ostvariti svoje ciljeve isključivo upotrebom terora. Opisivanje organizacija kao "terorističkih" u povijesti se koristilo ne samo u svrhu očuvanja sigurnosti javnosti, već i kao alat političkog potiskivanja oporbenih političkih stranaka. Primjer takve političke represije je Afrički nacionalni kongres (ANC) u vrijeme aparthejda u JAR-u. ANC je tada službeno označen kao teroristička organizacija, a razlog tome bila je potpuna nemogućnost političke participacije protivnika aparthejda unutar JAR-a. Neupitna je činjenica da je njihovo djelovanje ponekad bilo ograničeno isključivo na nasilje te da je ANC i u takvim uvjetima uspijevaao biti vrlo uspješan u političkom smislu (Bilandžić, 2010.:173). Danas je ANC vladajuća politička stranka u toj zemlji, a neki članovi ANC-a dobitnici su Nobelove nagrade za mir. Taj nam primjer opisuje povremenu učinkovitost terorizma, ali i to da je opisivanje terorista isključivo u kontekstu nasilja, a ne političkog djelovanja, ponekad problematično. Legitimnost upotrebe sile pitanje je koje ponekad nema jednostavan odgovor. Bilo bi naivno za pretpostaviti da su svi članovi tih organizacija smatrali da je njihovo djelovanje potpuno neopravdano i unatoč tome sudjelovali

u ubilačkim kampanjama. Njihova motivacija morala je također biti legitimirajući razlog za takvo djelovanje (Young, 2004.).

To nas dovodi do trećeg pojma u našem radu: *kolektivnog identiteta*. Važnost identiteta u situacijama društvenog konflikta i nasilja uvijek je bila donekle prepoznata, u većoj ili manjoj mjeri, no integriranje identiteta u objašnjenje uzroka i mehanizme sukoba još uvijek predstavlja određen izazov. Problem koji mnogi autori navode jest broj nedoumica koje postoje u analizi socijalnog identiteta te osnovnih svojstava koja ga određuju (Korostelina, 2011.; Northrup, 1988.). U kontekstu terorizma, ako prihvaćamo osnovnu tezu da je socijalni identitet jedan od ključnih čimbenika u sukobima u kojima djeluju terorističke organizacije, postoji nekoliko nedoumica. Primjerice, radi li se o jedinstvenom kompleksu odrednica koji određuje sve članove, ujedinjavajući ih u jedinstvenu grupu, ili su razlike unutar grupa koja se u sukobu određuju kao jedinstvene i nedjeljive, bitnije od svega što ih veže. Sama činjenica da proučavamo terorističke organizacije u kontekstu kolektivnog identiteta znači da se tematski određujemo na jedan mali dio populacije u čije ime djeluju. Uzmimo primjer ograničen isključivo na nasilje. Sasvim je jasno da nasilne metode koje su osnovni označitelj terorizma nisu prihvatljive svim dijelovima pojedine populacije, a čak i unutar organizacija koje su se opredijelile za upotrebu nasilja nalazimo primjere neslaganja oko provedbe metoda. To dovodi do vrlo bitnog zaključka: terorističke organizacije u pravilu nisu homogene reprezentacije jedinstvene ideologije koju crpe iz svoje okoline ili neke šire društvene strukture, već posebne grupe koje imaju unutarnju i vanjsku društvenu dinamiku.

Prije no što krenemo na odabir sociološke teorije prikladne za obradu teme terorizma iz perspektive proučavanja identiteta, treba odrediti što će se točno u ovom radu podrazumijevati pod kategorijom *kolektivnog identiteta*. Konceptualno određenje kategorije *identiteta* vrlo često je najzahtjevniji dio ovakvog poduhvata, jer se radi o vrlo fluidnom konceptu koji se ne može usko odrediti. Kao i kod osobnog identiteta, radi se o skupu značajnih kategorija koje određuju grupu ljudi kao pripadnike te grupe. Odrednice pripadnosti mogu biti vrlo očite, te služiti kao sredstvo raspoznavanja u odnosu ne druge grupe, no mogu biti i suptilnije te se odnositi samo na interpersonalne interakcije unutar grupe. U durkheimovskom kanonu sociološke misli javlja se pojam *kolektivne svijesti*, pojam koji se ponekad miješa s *kolektivnim identitetom*. U knjizi *Podjela rada u društvu* Durkheim opisuje kolektivnu svijest kao fenomen koji je u velikoj mjeri svojstven pred-modernim društvima, u kojima diferencijacija nije počela djelovati do te mjere da se stvaraju društvene institucije koje fragmentiraju i institucionaliziraju funkcije društva, što potom dovodi i do smanjene uloge kolektivne svijesti u suvremenim društvima (Durkheim, 1984.:39). Takva definicija ne zvuči obećavajuće za ovaj rad, koji teži tome da predstavi pristup primjeren isključivo modernim industrijskim, odnosno post-industrijskim društvima, no upravo zato moramo razlikovati kolektivni identitet kao odvojen pojam od kolektivne svijesti.

U suvremenim društvima kolektivni identitet itekako igra značajnu ulogu, stvarajuću neophodnu društvenu koheziju grupa okupljenih oko nekih zajedničkih kategorija (Bernstein, 2005.). Ernest Gellner, inače vrlo strog kritičar nekih Durkheimovih teza,

vrlo je prikladan autor za ovu temu kao tvorac vrlo utjecajnih teorija o nacionalizmu. U teorijskim raspravama o nacionalizmu česta je debata između primordijalističkih i modernističkih teza. Gellner pripada potonjoj grupi te inzistira kako je nacionalizam moderan fenomen koji pravi učinak ostvaruje tek u industrijskom društvu, te da su primordijalistički argumenti nacionalističkih pokreta samo legitimirajući mehanizmi kojima se opravdava konstrukt pojedine nacionalnosti (Gellner, 1983.). Takav proces kreiranja vlastitog povijesnog narativa i tradicija opisao je Eric Hobsbawm: „Jasno je da su mnoge političke institucije, ideološki pokreti i grupe - pogotovo u nacionalizmu - bile toliko bez presedana da je bilo nužno da se izmišlja čak i povijesni kontinuitet... bilo napola fiktivno ili krivotvorenjem“ (Hobsbawm, 1977.:7). Kako je velik broj terorističkih organizacija utemeljen na etno-nacionalnoj ideologiji, nužno je imati na umu da se teorije o nacionalizmu može usko vezati uz osnovne teorijske pretpostavke koje će u narednim poglavljima biti predstavljene. Međutim, takvu je vezu moguće stvoriti tek nakon što se utvrde prave motivacije određene organizacije. Prije toga, moramo početi od osnovnih koraka koji objašnjavaju genezu društvenih sukoba.

TEORIJE KONSTRUKCIJE IDENTITETA U KONTEKSTU DRUŠTVENOG SUKOBA

Teorija socijalne konstrukcije zbilje Bergera i Luckmanna (1992.) može se koristiti u analizi sukoba koji se zasnivaju na konstrukciji identiteta u opoziciji "drugog", te stvaranju dihotomije između kategorija "mi" i "oni". Osnovna teza teorije socijalnog konstruktivizma temelji se na pretpostavci da ne postoji jedinstveno shvaćanje društvene zbilje te da različiti pojedinci i društvene grupe stvaraju (konstruiraju) vlastitu interpretaciju svoje društvene okoline. Tu interpretaciju shvaćaju kao osnovni referentni okvir za svoje društveno djelovanje, a one se kroz procese rutinizacije i rehabilitacije održavaju i prenose u sljedeće generacije te je one također prihvaćaju kao dio društvene zbilje (Berger i Luckmann, 1992:80). Primjeri rehabilitacije u društvenim sukobima vrlo su česte, te objašnjavaju njihovu generacijsku dinamiku u velikom broju slučajeva, pa tako i nacionalističke tenzije na prostorima bivše Jugoslavije (Žunec, 2007.). Jasno je da su sve navedene pretpostavke socijalnog konstruktivizma vrlo primjenjive i jasno uočljive u mnogim situacijama društvenih sukoba u kojima sukobljene strane konstruiraju različite interpretacije o prvotnim uzrocima i trenutnom stanju postojećeg konflikta.

To nas dovodi do zaključaka koje su Henri Tajfel i John C. Turner izložili u radu "An integrative theory of intergroup conflict", te dalje razvili u još nekoliko radova. Njihove se radove često citira u analizama koje pristupaju konfliktima zasnovanim na onome što možemo opisati kao "sukobima identiteta". *Teorija socijalnog identiteta (Social identity theory)* proučava način na koji se pojedinci identificiraju s različitim društvenim grupama. Te grupe Tajfel i Turner definiraju na sljedeći način: „Možemo konceptualizirati grupu kao skupinu pojedinaca koji se percipiraju kao članovi zajedničke društvene kategorije, dijele emocionalni ulog u toj zajedničkoj definiciji

sebe, kao i određeni stupanj društvenog konsenzusa o procjeni svoje grupe i njihovoj pripadnosti toj grupi“ (Tajfel i Turner, 1979.:100-101). Njihov teorijski model zasniva se na interakciji osobnih i društvenih podražaja koji određuju njegovu asocijaciju s pojedinim grupama, uključujući grupe u kojima se članstvo ne održava primarnim društvenim kontaktom između svih pripadnika, već njihovim osobnim osjećajem pripadnosti. Značajan dio osjećaja pripadnosti u pravilu se ne zasniva iz neposrednog iskustva, već iz idealizirane slike koju pojedinac kroji u skladu sa svojim osobnim očekivanjem. Odgovara li ta idealizirana slika stvarnosti nije pretjerano bitno, to jest, kako nalaže Thomasov teorem: „Ako ljudi definiraju situacije kao stvarne, one su stvarne u svojim posljedicama“ (Thomas i Thomas, 1928.:572). Benedict Anderson u tom smislu naciju opisuje kao zamišljenu zajednicu (Anderson, 1990.), a teorija Tajfela i Turnera može se opisati kao pokušaj objašnjavanja kako i zašto pojedinac zamišlja sebe kao člana zamišljene zajednice. Njihov pristup problematici socijalnog identiteta zasniva se na tradiciji socijalne psihologije, stoga veliku pažnju pridaju pojedincima kao akterima u društvenim grupama, te načinu na koji pojedinac shvaća pripadnost grupama. Takav teorijski okvir ne dovodi do zaključka da je pripadnost grupama pitanje racionalne odluke pojedinca, naprotiv, Tajfel i Turner često govore o neophodnosti društvenih grupa, koje pojedincu pružaju društveni kontekst. Njihovim riječima: „Društvene grupe, u ovom smislu, pružaju svojim pripadnicima osjećaj osobne identifikacije u društvenim uvjetima“ (Tajfel i Turner, 1979.:101). Način na koji se pojedinac suočava s drugim grupama, stvarajući kategorije vlastite grupe (*in-group*) i druge grupe (*out-group*) odigrava se u tri faze. Prva je faza socijalna kategorizacija, proces kojim se određuje pripadnost pojedinca jednoj grupi; potom socijalna identifikacija, određivanje značenja te pripadnosti toj grupi za pojedinca; te socijalna komparacija, u kojoj se procjenjuje vrijednost vlastite grupe u odnosu na druge. U toj zadnjoj fazi može se pronaći mehanizam koji dovodi do sukoba. Ako pojedinac ili čitava grupa osjećaju da je druga grupa zbog neke okolnosti u povoljnijoj poziciji, bit će motivirani da pokušaju to promijeniti, pogotovo ako smatraju pa je prednost druge grupe stečena nepravedno ili uvjetovana represijom i prisilom (Baumgartner, 1984.). Ne moramo puno razmišljati kako bi se sjetili brojnih primjera iz povijesti u kojima nalazimo takve motive kao generator sukoba. Grupe poput nacija, etničkih i vjerskih grupa iznimno su snažne kategorije u iskustvu pojedinca, a njihova je obrana vrlo snažan poticaj. Nužno je pobliže analizirati relevantne teorijske okvire koji su posljednjih godina sve više primjenjivani na teme nasilja u društvu, terorizma i drugih aktivnosti koje stvaraju raskol unutar društava prema granicama identiteta. Takve se granice ne stvaraju same od sebe, već se aktualiziraju u situacijama interakcije s drugim grupama koje mogu služiti kao referentni okvir za određivanje vlastitog identiteta (Barth, 1969.). Pitanja vjerske, etničke, rodne, ekonomske i ine diskriminacije često se očituju kao pitanja *politike identiteta*, načina na koji se manjine pokušavaju izboriti za ostvarivanje ili ujednačavanje svojih prava s pravima većine. Pojam *politika identiteta* dakako obuhvaća mnogo širi spektar od onoga na koji je ograničen ovaj rad, ali osnovni princip je vrlo sličan. Radi se o proučavanju na koji se način određene grupacije formiraju i pokušavaju izboriti za politička prava temeljem zajedničke pripadnosti određenoj grupi (Taylor,

1994.). Borba za prava ponekad može biti i nasilna, ali u pravilu se većina takvih potraživanja odigrava unutar demokratskog dijaloga. Terorističke organizacije ne mogu se smatrati dijelom mirnog demokratskog dijaloga, iako se često javljaju ili djeluju u državama liberalno-demokratskog političkog uređenja (Irvin, 1999.). Njihov osnovni princip djelovanja svojevrsna je antiteza sustavu protiv kojega djeluju, i dok su njihovi ciljevi transformacija društva, u praksi je snaga i opasnost terorizma destabilizacija normalnog funkcioniranja društvenog sustava (Bilandžić, 2010.). Takve skupine sebe smatraju stjegonošama jedne skupine (vjerske, etničke, političke) u borbi za ostvarenje političkog cilja (Parry, 1976.). Njihove metode ih odvajaju od skupina koje se za prava bore mirnim putem, no njihov *raison d'être* je u osnovi vrlo sličan, a ukorijenjen je u konceptualizaciji sukoba na principu "mi" protiv "njih". Dekonstrukcija tih motivacija je zadaća društvenih znanosti, da kritički analiziraju metode, ciljeve, ali i interne i okolišne dinamike terorističkih pokreta. Kao osnovu takve analize moguće je koristiti i postojeće teorije koje objašnjavaju terorizam kao fenomen ukorijenjen u društvenim strukturama, a teorija socijalne geometrije Donalda Blacka vrlo je primjerena.

TEORIJA SOCIJALNE GEOMETRIJE

Teorija socijalne geometrije metodološki je primjenjiv sustav unutar paradigme *čiste sociologije* (*pure sociology*) (Black, 1997.), koja proučava društvene fenomene kao pojavnosti u multidimenzionalnom *društvenom prostoru* (*social space*). Društveni prostor sadrži pet dimenzija: *vertikalnu*, *horizontalnu*, *kulturalnu*, *korporativnu* i *normativnu* (Black, 2004.). Vertikalna i horizontalna dimenzija mogu se opisati u kontekstu klasične sociološke predodžbe društvene mobilnosti na vertikalnoj i horizontalnoj osi, uz napomenu da je Blackov fokus na interakciji aktera na tim osima, što znači da se vertikalna dimenzija često analizira u kontekstu ekonomske nejednakosti, dok je horizontalna prikaz svih društvenih interakcija na jednoj razini. Kulturalna, korporativna i normativna dimenzija također su kontigentne i ovise o raznim društvenim utjecajima čije se značenje može razlučiti iz naziva. Kulturalna se dimenzija odnosi na simboličke interakcije, korporativna na organizacijske modele i strukture, dok nam normativna dimenzija govori o normativnim mehanizmima poput socijalne kontrole. Terorističke su organizacije vrlo dobri predmeti za analizu primjenom ovakvog teorijskog konstrukta, ne samo da se zabilježe univerzalne karakteristike svih takvih grupacija, već i da se otkrije po čemu se razlikuju. Dakako, bitno je imati na umu da je svaki slučaj terorizma više ili manje određen specifičnim društvenim okolnostima u kojima djeluje te da primjenu bilo koje znanstvene paradigme treba prilagoditi tim specifičnim uvjetima. Prednost teorije socijalne geometrije je upravo u tome da se identificiraju i izoliraju dimenzije socijalnog prostora, a samim time se lakše identificira koje od njih treba prilagođavati kako bi se provodila empirijska istraživanja.

Prema Blacku ključan pojam za pojavljivanje terorizma jest distanca. Osim socijalne distance, navodi se i fizička (zemljopisna) distanca kao bitna varijabla u

pojavljivanju teorizma. Ovdje treba spomenuti vrlo popularnu medijsku sintagmu "globalnog", odnosno "međunarodnog terorizma", barem u kontekstu Blackove sugestije da je terorizam u pravilu "lokalan". Prema teoriji socijalne geometrije, ključan element u terorizmu jest dostupnost, to jest blizina počinitelja i žrtava nasilja na jednoj ili više dimenzija društvenog prostora. Terorizam se može činiti kao velika prijetnja upravo zbog nasumičnosti i neočekivanosti terorističkih činova. Nesumnjivo, šok i psihološki strah jedno je od najvećih oružja u arsenalu terorista (Furedi, 2007.). Međutim, Blackov model nam može pružati novu perspektivu na pitanje terorizma utoliko što predlaže da je učestalost terorističkog nasilja utemeljena na dostupnosti ciljeva (žrtava) akterima (teroristima). Hipoteza koja se može konstruirati iz takvog zaključka može biti ograničena na fizički prostor, propitujući koliko terorista djeluje na malim zemljopisnim okvirima u odnosu na veće, no može isto tako proučavati i društveni prostor. Središnji element takve analize pojam je kolektivnog identiteta, varijable koja može pomoći da razumijemo kako akteri uključeni u terorističke aktivnosti doživljavaju sebe u kontekstu svoje uže i šire društvene okoline, te kako ta okolina omogućava pojavljivanje i održavanje terorističkih aktivnosti. Takav nam pristup može mnogo otkriti ne samo o akterima sukoba, već i o samoj strukturi sukoba u kojima djeluju.

VAŽNOST DIMENZIJE IDENTITETA I SIMBOLIČKIH REPREZENTACIJA U ANALIZI TERORIZMA

Posljednjih se desetljeća sve više pažnje pridaje opisivanju specifičnih okolnosti koje postoje u suvremenim društvima u pokušaju objašnjenja postojećih sukoba i predviđanju budućih događanja. Popularan primjer je svakako rad *Moć identiteta* Manuela Castellsa (2002.). u kojemu se prikazuje više primjera suvremenih pokreta koji se zasnivaju na *oporbenom identitetu*. U tome se radu navode primjeri vjerskih i etno-nacionalnih pokreta kojima je kolektivni identitet okosnica postojanja i djelovanja. Međutim, nisu svi navedeni pokreti nasilni. Nemoguće je reducirati kategorije identiteta do te mjere da nam mogu služiti kao precizno sredstvo predviđanja nasilja. U svakom slučaju terorizma nailazimo na velik broj okolnosti koje utječu na dinamiku društvenog sukoba. Sve te okolnosti moramo uzeti u obzir kako bi kvalitetno sagledali terorističke organizacije kao društvene aktere u određenom kontekstu. Iako postoje mnoge sličnosti između određenih organizacija, redukcionistički pristup koji teroriste predstavlja kao zaluđene ekstremiste koji se po svojoj nasilnoj naravi odvajaju iz svoje društvene okoline ne mogu nam prikazati konstruktivan temelj za kvalitetnu analizu terorizma. Kao primjere možemo sagledati slučajeve terorizma utemeljenog na ideji obrane vlastite etničke ili nacionalne zajednice. Tako je u Sjevernoj Irskoj desetljećima trajao sukob eufemistički nazvan "Nevolje" (*The Troubles*), koji ostaje zapamćen po godinama nasilja na ulicama i osjećajima nesigurnosti i nerješivosti problema u toj podijeljenoj državi. Međutim, analiziranje slučaja poput Sjeverne Irske samo u kontekstu terorističkih aktivnosti ili utvrđivanje ogoljene faktografije sjevernoirske povijesti može nam ostaviti neotkrivenima mnoge činjenice o

naravi tog sukoba. Kronologija nasilja, povijest protestantsko-katoličkih odnosa na britanskom otočju, političke odluke unutar i izvan Sjeverne Irske koje su utjecale na tijek i intenzitet sukoba vrlo su značajne objektivne okolnosti, no neke manje očite i manje bilježene okolnosti mogu u tako napetim okolnostima također imati velikog utjecaja. Primjerice, simboličke reprezentacije identiteta kakve postoje na pročeljima zgrada u Sjevernoj Irskoj vrlo su zanimljiv iskaz identiteta. Mnoge zgrade, pogotovo u mjestima koja su godinama svjedočila nasilnim sukobima, krase murali koji često obilježavaju jednostranu viziju povijesti sukoba, ovisno u čijoj su četvrti nastali. Ti simbolični prikazi služe ne samo kao povijesni memorijali, već pokazuju i sadašnje stanje stvari. Sadržaj tih murala nedvojben je iskaz o tome tko živi u tim četvrtima, oni su vizualni označitelji prostora te pripadnosti tog prostora jednoj etničkoj grupi koja dijeli zajedničku povijest i identitet, samim time osnažujući percepciju Sjeverne Irske kao podijeljene zemlje (Rolston, 1992.).

Osim takve vizualne analize, problemu se može pristupiti pomnom analizom diskursa terorističke retorike, kao i analizom šireg ideološkog ili kulturnog kruga kojemu pripadaju članovi terorističkih organizacija. Teza da jezik nije vrijednosno neutralan medij nije nova, a povezana je s već spomenutom teorijom socijalnog konstruktivizma. Jezik je alat koji oblikuje naše shvaćanje stvarnosti i društvenih odnosa koji nas okružuju, stvara kognitivne kategorije koje mogu snažno utvrđivati strukture ideologije i moći (Halmi, Belušić, Ogresta, 2004.).

Navedimo kratak primjer takve konstrukcije socijalne zbilje. Tamilski tigrovi, teroristička organizacija koja je putem terorističkog nasilja nominalno branila interese Tamila unutar Šri Lanke, pruža nam jedan zanimljiv primjer retoričke legitimacije nasilja. Crni tigrovi, odred unutar Tamilskih tigrova, postali su zloglasni zbog dugogodišnjeg djelovanja tijekom kojega su organizirali i proveli velik broj samoubilačkih napada. Takva samoubilačka djelovanja nesumnjivo su bila iskazi potpune predanosti Crnih tigrova ideologiji tamilskog nacionalizma i pripadnosti toj terorističkoj formaciji. Međutim, njihovo pravo značenje postaje jasno tek kada razumijemo da članovi koji su te napade provodili nisu svoj čin samoubilačkog terorizma shvaćali kao samoubojstvo, već kao čin žrtve. Jedan od članova Tamilskih tigrova, S.P. Thamichelvam, svojedobno je u intervjuu to objasnio na sljedeći način: „Tigrovi izbjegavaju koristiti pojam ‘samoubilački napad’... Tamilska riječ za samoubojstvo glasi *thatkolai*, no Crni tigrovi koriste riječ *thatkodai*, što znači ‘dati sebe’... To je dar sebe, samo-uništenje, samo-davanje“ (Waldman, 2003.). Taj nam deskriptivni detalj pruža zanimljiv uvid u motivaciju terorista i otkriva komponentu žrtve kao temeljnu motivaciju nekih članova Tamilskih tigrova, pružajući zanimljivu pouku o važnosti koju terorističke organizacije pridaju retorici (Hopgood, 2005.).

Način na koji se simbolički predstavlja povijest sukoba uvelike ovisi o tome čiji se iskaz sluša, što nije pretjerano iznenađujuće. Međutim, odbacivanje pristranosti iskaza obje strane znači zanemarivanje jednog od bitnih čimbenika u dinamičnim strukturama tih sukoba. Nazivanjem sjevernoirskih murala običnim uličnim vandalizmom ili nevažnim slikarijama, kao i zanemarivanjem retorike “žrtvovanja” kakvu nalazimo u primjeru Tamilskih tigrova ignoriramo vrlo važne podatke koji društvene sukobe predstavljaju u njihovom pravom društvenom kontekstu.

ZAKLJUČAK

Gotovo je suvišno zaključiti da terorističke organizacije ne postoje u vakuumu koji je lišen društvenog konteksta, no još uvijek je nužno napomenuti da je u analizi terorizma vrlo lako zanemariti mnoge utjecaje koji nemaju jasnu povezanost sa samim terorističkim djelovanjem. Ako terorističke organizacije promatramo kao skupine koje brane interese bazirane na kolektivnom identitetu jednog dijela populacije, postaje jasno zašto su sporazumna rješenja takvih sukoba tako rijetko ostvarena u prošlosti. Pojedinci u tim sukobima ne smatraju identitet kao fleksibilnu kategoriju, već osnovnu činjenicu vlastite pripadnosti u grupi koja ih u velikoj mjeri osobno određuje u socijalnom kontekstu. Prema tome, za uključene aktere u sukobu identitet predstavlja kompleks osnovnih vrijednosti o kojima se ne može pregovarati (Northrup, 1988.). Te vrijednosti predstavljaju skup osnovnih obilježja koje povezuju pojedinca sa svojom zajednicom, a u primjeru terorizma, objašnjavaju kako je moguće da pojedinci riskiraju čak i vlastite živote u obrani interesa svoje grupe. Također, bitno je razumjeti da se ipak ne radi o esencijalnim kategorijama koje su neovisne o različitim utjecajima, već o koncepcijama koje se, usprkos primordijalističkim argumentima, mogu i mijenjati ovisno o vremenu i društvenom kontekstu te tako oblikovati narav sukoba koji zbog njih postoji (Cook-Huffman, 2011.; Katunarić, 2003.). Strukture koje postoje u situacijama sukoba nisu trajne, ali istovremeno nisu niti lako promjenjive. Analizi slučajeva društvenih sukoba treba pristupati vrlo pažljivo, jer ulog u pokušajima rezolucija tih sukoba može biti njihovo produbljivanje, a rješenja koja se mogu pokazati učinkovitima u jednom slučaju ne moraju nužno biti univerzalna. Specifična perspektiva koja se u ovom radu predlaže ne isključuje primjenu postojećih metoda i teorijskih okvira u analizi terorizma. Naprotiv, uključivanjem dimenzije kolektivnog identiteta kao jedne od varijabli u strukturama sukoba moguće je steći nove uvide o dinamičnosti utjecaja kategorija identiteta u tim strukturama. Na taj način se dobiva potpunija slika, ne samo o terorističkim organizacijama, već i o širem društvenom okruženju zbog kojega i u kojemu postoje.

LITERATURA

- Anderson, B. (1990.) *Nacija: zamišljena zajednica*. Zagreb: Školska knjiga.
- Barth, F. (1969.) *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Boston: Little, Brown & Co.
- Baumgartner, M. P. (1984.) „Social Control from Below“. U: Black, D. (ur.) *Toward a General Theory of Social Control*. Orlando: Academic Press.
- Berger, P. L. – T. Luckmann (1992.) *Socijalna konstrukcija zbilje: rasprava o sociologiji znanja*. Zagreb: Naprijed.
- Bernstein, M. (2005.) „Identity Politics“ *Annual Review of Sociology* 31:47-74.
- Bilandžić, M. (2010.) *Sjeme zla: Elementi sociologije terorizma*. Zagreb: Plejada.

- Black, D. (1997.) „The Epistemology of Pure Sociology“ *Law & Social Inquiry* 20(4):829-870.
- Black, D. (2004.) „The Geometry of Terrorism“. *Sociological Theory* 22(1):14-25.
- Castells, M. (2002.) *Moć identiteta*. Zagreb: Golden Marketing.
- Durkheim, E. (1984.) *The Division of Labor in Society*. New York: The Free Press.
- Furedi, F. (2007.) *Invitation to Terror: The Expanding Empire of the Unknown*. London: Continuum Books.
- Gellner, E. (1983.) *Nations and Nationalism*. Oxford: Basil Blackwell.
- Halmi, A. — R. Belušić, — J. Ogresta (2004.) Socijalnokonstruktivistički pristup analizi medijskog diskursa. *Medijska istraživanja* 10(2):35-50.
- Hopgood, S. (2005.) „Tamil Tigers, 1987-2002“. U: Gambetta, D. (ur.) *Making Sense of Suicide Missions*. New York: Oxford University Press.
- Katunarić, V. (2003.) *Sporna Zajednica: Novije teorije o naciji i nacionalizmu*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Korostelina, K. V. (2011.) „Identity Conflicts: Models of Dynamics and Early Warning“. U: Sandole, S. J. D. — S. Byrne — I. Sandole-Staroste — J. Senehi (ur.) *Handbook of Conflict Analysis and Resolution*. New York: Routledge.
- Northrup, T. (1988.) „The Dynamic of Identity in Personal and Social Conflict“. U: Kriesberg, L.—T. A. Northrup — and S. J. Thorson (ur.) *Intractable conflicts and their transformation*. Syracuse, NY: Syracuse University Press.
- Parry, A. (1976.) *Terrorism: From Robespierre to the Weather Underground*. Mineola: Dover Publications.
- Rolston, B. (1992.) *Drawing Support: Murals in the North of Ireland*. Belfast: Beyond the Pale Publications.
- Tajfel, H. — J. Turner (1979.) „An integrative theory of inter-group conflict“. U: Austin, W. — S. Worchel (ur.) *The Social Psychology of Inter-group Relations*. Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Taylor, C. (1994.) „The Politics of Recognition“. U: Taylor, C. et al. (ur.) *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Thomas, W. I. — D. S. Thomas (1928.) *The Child in America: Behaviour Problems and Programs*. New York: Knopf.
- Waldman, A. (14.1.2003.) „Masters of Suicide Bombing: Tamil Guerrillas of Sri Lanka. *New York Times*. URL: <http://www.nytimes.com/2003/01/14/world/masters-of-suicide-bombing-tamil-guerrillas-of-sri-lanka.html?pagewanted=all&src=pm> (10.11.2011.)
- Wilkinson, P. (2002.) *Terorizam protiv demokracije*. Zagreb: Golden Marketing.
- Young, R. (2004.) „Politički terorizam kao oružje onih koji nemaju moć“. U: Coady, T. — M. O’Keefe (ur.) *Terorizam i pravednost*. Zagreb: Kruzak.
- Žunec, O. (2007.) *Goli život: socijetalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj*. Sv. 1. Zagreb: Demetra.

THE ROLE OF COLLECTIVE IDENTITY IN SOCIAL CONTINUUM OF TERRORIST ORGANIZATIONS

Borna Pleše

Summary

This paper discusses the importance of collective identity as an integral part of the social continuum of terrorist organizations. Categories of identity are an important system of recognition between groups and individuals in relation to their respective social environment, while even mundane social dynamics are also largely influenced by the interactions of different identity categories. Terrorist organizations are examples of social groups that very clearly proclaim their collective identity, often positioning themselves as standard-bearers of certain social groups (ethnic, religious etc.). As such, there is considerable insight to be attained by investigating elements of collective identity as one of the fundamental traits of many existing terrorist organizations. Such an approach can also provide a new basis for future studies of terrorism as a social phenomenon. The paper uses relevant theories and present knowledge from the fields of sociology, social psychology, theories on nationalism and others as a theoretical framework.

Keywords: terrorism, collective identity, social constructivism, social psychology, social geometry